

Přílohy

Příloha č. 1: Rozhovor s Mikulášem Kroupou vedený 11. prosince 2023

VD (Vilém Dvořák): S jakým záměrem vznikal pořad Příběhy 20. století v roce 2006?

MK: My jsme s Adamem končili v redakci BBC, tenkrát končila česká redakce, a ozvala se mi šéfredaktorka Rádio Česko. Jmenovala se Hanka (*Hana Hikelová, pozn. VD*). Ta mi tenkrát řekla, že se dozvěděla, že se vedle reportérské novinářské rozhlasové práce v BBC věnuji i natáčení příběhů. To samotné natáčení, dokumentace, vzniklo někdy na přelomu 1999, 2000. Když jsem byl na vojně a po vojně jsem zůstal chvíli na ministerstvu obrany, kde jsme začali s několika přáteli systematicky natáčet vzpomínky válečných veteránů. Tomuto projektu jsme říkali Hlasy hrdinů. A teď se přenesu o několik let dopředu, do roku 2006. Hanka mě oslovila, jestli bychom nechtěli z už vlastně natočených příběhů, těch bylo nějakých tři sta čtyři sta, což v té době už představoval poměrně rozsáhlý rozhlasový audio archiv, oslovila mě a já jsem pak oslovil Adama, jestli bych nechtěl připravovat z toho nějaký dokument, pravidelný cyklus. A skutečně, původní dohoda byla, že bychom dělali týdenní pořad. Já jsem hned od začátku říkal, heleďte, to je senzační nápad, my bychom to ale chtěli dělat jinak, než jak to dělají Osudy nebo jiné, to znamená, že si člověk posadí starého člověka do studia, natočí se a pak se to jenom rozhlasově pročistí. Ale my že bychom chtěli komentovat tu výpověď tak, jak jsme se dotkli podobných věcí v BBC. Koneckonců jako reportér, když jsem připravoval jakékoliv téma, tak šlo o to sesbírat audio svědectví nebo audio zdroje, respondenty, vyslechnout je a sestříhat velice krátký útvar. A abychom toho posluchače nezatížili nějakými příliš velkými detaily toho tématu, tak jenom najít tu zásadní důležitou podstatnou informaci a s tou pracovat tak, aby vznikl reportérský rozhlasový útvar. A s tímto formátem jsme začali pracovat s těmi příběhy. Já si pamatuju, můj úplně první pilotní pořad byl k volyňským Čechům což pro mě bylo v té době strašně přítomné téma. Já jsem s těmi lidmi se vídal, s panem Miroslavem... No asi Miroslav Hofman se jmenoval, teďka nevím, jestli ten jeho syn je Miroslav. Takže já jsem se scházel s takovým jako aktivním starým člověkem, který každý den docházel do obce legionářské, a to téma

volyňských Čechů zpracovával s historiky. Sám byl autorem jedné knihy, pocházel z Volyně, přišel sem do Československa se Svobodovou armádou. A on byl nadšený projektem Hlasy hrdinů, v té době ještě. S ním jsem připravoval ten první díl. Tam jsem si uvědomil, jaké obrovské množství je před náma, jaké možnosti nám ty příběhy dávají, a že se tedy vydáme nejspíš jako cestou... Není to historický pořad, který by představoval velké dějiny. Jde nám o konkrétní lidské osudy zasazené do těch historických kulís. Baví mě, jak vždycky nově člověk pohlédne na ten osmačtyřicátý a ty veliké politické události 20. století, které jsou skutečně veliké a vlastně klíčové, vlastně proměnily společnost a svět. Ale strašně mě baví a zajímá a považuju to za nějak jako otevírající i nějaké nové hlubiny a poznání světa a inspirace z předchozích generací a tak dále, jak se člověk zachoval, když byl konfrontován s těmi událostmi? Jak na něj dopadly? Jakým způsobem se vyrovnával s tou nepřízní osudu? Jaké věci si ty lidi uvědomovali? Jaké následky budou jejich rozhodnutí mít? To člověk nikdy neví, ale člověku přece dojde, že když je najednou jeho zem přepadená, je mladý člověk, že je potřeba se tomu zlu postavit. Člověk si uvědomuje, jak je to, celá ta databáze a ta práce Paměti národa, důležitá pro současné generace a budoucí generace, protože najednou si člověk uvědomuje, že za tu svobodu skutečně je potřeba být připraven přinést nějaké oběti.

VD: Když jste zakládal Post Bellum, na kolik jste vnímal ten projekt jako novinářský?

MK: My jsme novináři, vzešli jsme z novinářského prostředí, jsme vychovaný vzdělaní v novinářském prostředí. Studoval jsem novinářskou školu. Setkával jsem se s novináři, stal jsem se součástí několika redakcí. Viděl jsem, jak funguje redakce, jak se stanovují témata. A protože jsem pracoval pod etickými kodexy novinářskými jako v Českém rozhlase, stále ten kodex ctím, stejně jako pod kodexem BBC, tedy veřejnoprávních médií, a tak jsem si řekl, že moje práce má být... Cítím se mnohem víc novinářem než historikem, orálněhistorickým redaktorem nebo jak to chcete formulovat. A velice rychle jsme i vyklidili pole a řeknu to takto i pro vás. Měli jsme spory s panem docentem Vaňkem a panem Mückem a s lidmi, ze kterých se tak staly jako jejich ovečky. A vím, že nás nemají rádi a že o nás ošklivě mluvili. Ale já jsem jim nikdy nechtěl lézt do jejich vědeckého, badatelského, historického rybníčku. A dotýkalo se mě to jejich takové zákulisní napadání. Ale to jsou třeba pět 10 let tyhle témata, to už je všechno pryč. Samozřejmě a jejich osud tedy je... Čas někdy trhne oponou. Ale abych se vrátil k tomu, mrzelo mě to a řekl jsem si, my nemůžeme a nechceme vytvářet nějaké úplně nesmyslné

agresivní prostředí mezi lidmi, kteří sbírají příběhy, zajímají se o svědectví. Ale my nestanovujeme žádnou vědeckou hypotézu, my neověřujeme nějaká historická témata. A ty příběhy, které sbíráme, samy ta historická témata přinášejí a mnohokrát narážíme na to, že musíme jít hlouběji do těch příběhů, do těch témat, která přináší. A že také oslovujeme studenty, oslovujeme historiky, zdali by se nechtěli tomu tématu věnovat, a ukazuje se, že řada lidí, řada pamětníků, prožije-li nějakou událost, mají sami potřebu podat svědectví o této dějinné události a poukázat na to, že by se na tu událost nemělo zapomenout. Někteří z nich samozřejmě nabízí další pamětníky, případně nějaké písemné zdroje. A tak dále. A nejednou se nám stalo, že ten pamětník sám je jistým badatelem té události. A většina těch starých lidí, má-li takovýhle životní zážitek, tak má potřebu, aby se na něj nezapomnělo, aby se tedy uchoval. Takže v takových chvílích se samozřejmě z nás trochu stávají badatelé, investigativní novináři v historických tématech, který mají jít pod povrch. Jít hledat další zdroje, další pamětníky a tu událost popsat tak, jak nám ty prameny dovolují. Jsme novináři, ale ve smyslu publikování, že s těmi příběhy pracujeme. Vyprávíme je tak, jak nám ti lidé ty příběhy předali. To, co se dá ověřit dostupnými snadno dostupnými zdroji, tak to s Adamem děláme, když připravujeme Příběhy 20. století. Často si dohledávám ty místa, o kterých oni mluví, koukám na vzdálenosti, zdali odpovídá alespoň to, že se tam třeba mohli dopravit. Někdy se nám podaří najít i jméno lodě, kterou se dopravovali přes hranice. Někdy se skutečně ozývám historikům, zdali by takhle část výpovědi, jestli jim nepřijde úplně přitažená za vlasy. Většinou nám historici dávají za pravdu, že toto je svědectví, které stojí za úvahu, a tedy relevantní zdroj. Některé výpovědi jsou zcela neověřitelné, jsou tak soukromé, a s tak těžko dohledatelnými detaily. Ono to v tom slova smyslu je, samotná výpověď, osobní svědectví, je zajímavé právě v tom, že přináší nějaké další informace než jiné, písemné zdroje a tak dále. O to víc je to zajímavější. Ale v tom vědeckém slova smyslu se necítíme jako orální historici. Cítíme se jako novináři a dokumentaristi.

VD: Zajímalo by mě, podle čeho vybíráte pamětníky do pořadu příběhy 20. století a jestli by šel třeba načrtnout nějaký typický pamětník?

MK: Škoda že tu není Adam. Případně se ho určitě zeptejte. Já s nikým nekonzultuju, je to čistě podle mého rozhodování. Moji přátelé, kolegové z Post bellum mi samozřejmě občas píšou mail, hele mám zajímavý příběh. Občas nám píšou pamětníci nebo příbuzní těch pamětníků nebo sousedé těch starých lidí. Docela dobré náměty jsou, když nám napíše

někdo, potkal jsem sousedku z nákupů v mezipatře našeho domu, je to devadesátiletá paní, a tak jsme se spolu zastavili a povídali jsme si a ona má zajímavý příběh, tak vám ho doporučuju. Tak do tohoto příběhu se většinou dost rád pouštím, zvlášť když teda ten námět je v čem poutavý, výjimečný.

VD: A spojuje něco ty pamětníky?

MK: Spojuje je to, že mají nějaký dějinný příběh. Nic jiného. Nepracuju pro žádnou politickou stranu, pro žádnou ideologii, pro nikoho, nikdo mě neplatí. Samozřejmě společenství klubu Přátel paměti národa, dotace a granty, ale tam my neslibujeme, že uděláme Příběhy 20. století. Samozřejmě někdy sáhnu po pamětníkovi, který vznikl v rámci Příběhu našich sousedů v Rychnově nad Kněžnou a natočily to děti, ale protože náhodou zavadím kolem toho příběhu. Když se mě zeptáte, co připravuju třeba v lednu, na konci ledna, tak vám vyjmenuju pět příběhů, do kterých bych se rád pustil a který si slibuju už nějakou dobu. Ale taky to tak nebude, občas zakopnu o příběh tak, že brouzdám Paměti národa. Anebo si vzpomenu na příběh, kterej jsem kdysi dávno zpracovával, nebo jsem se ho jenom dotkl. Jenom okrajově jsem ho zpracoval a říkal jsem si, ty jo, já, já se mu musím věnovat víc. Anebo teďka v poslední době bych se rád vrátil k těm prastarým příběhům, které jsem zpracovával ještě jako nezkušený redaktor příběhů 20. století. Dneska se považujeme s Adamem, myslím, že už za docela zkušený. A také máme nové možnosti, díky třeba e-badatelně. V archivu bezpečnostních složek pod Ústavem pro studium totalitních režimů je dnes možné vyhledávat v naskenovaných dokumentech, a to jsou úplně nové věci. Tam si čtete, kdo, kdy, s kým se kde setkal, o čem mluvili, kdo je perlustroval, o čem se bavili a já nevím... neuvěřitelný věci. Takže spoustu skartovaných materiálů se dá rekonstruovat přes to množství kopií, které ti estébáci udělali. Zároveň už taky umíme pracovat s materiály z Národního archivu, oblastních archivů. Mnohem víc jsme postoupili, taky se to člověk neustále učí.

VD: Ten vstup do dějinného prostoru, jak ho vnímáte? Co stačí pro to, aby člověk vstoupil do dějin?

MK: Já myslím, že třeba já sám prožívám soukromý příběh a je to tak, že kdyby vy jste vzal mikrofon a zeptal se mě, mohl byste mi vyprávět svůj příběh pro Paměť národa?, tak já vůbec nebudu vědět, na co se ptáte. Opravdu velmi těžce budu vyprávět svůj příběh. Já tam mám spoustu věcí, ale vlastně zjišťuju, jak se mi přirozeně můj život cyklí a tak dále.

Ale možná bych asi našel věci, které by veřejnost mohly zajímat, ale jako musel bych hodně... A když zastavíte nějakého člověka na ulici a zeptáte se, jaký je váš dějinný příběh? Nebo jaký je váš příběh pro Paměť národa, co byste vyprávěl? Tak myslím, že většina na vás bude opravdu koukat, když vám nebude rozumět. Ale když se zeptáte válečného veterána nebo člověka, co přežil koncentrační tábory, nebo co podepsal Chartu 77 nebo co byl na národní jako student, tak vlastně bude hned vědět, na co se ptáte. On má svědectví, které potřebuje také sdělit tomuto světu. Takže ten soukromý život, soukromý příběh, je asi tak, že ráno vstanete, dokouříte cigaretu, oblečete se, vyčistíte zuby, jdete do práce, třeba do fabriky, po fabrice jdete na pivo s kamarádama, večer se kouknete na televizi, pomilujete ženu a jdete spát a občas máte dovolenou. Když to takhle hodně ošklivě scuknu. Dějinný příběh je jiný. Ten člověk se stane svědkem či přímo účastníkem události, o kterých ví, že se týká všech. A 20. století bylo opravdu dramatické, dějinné, protože to byl veliký zápas o svobodu. Veliký zápas o svobodu. Sto let můžeme vyprávět ty dějiny. Boje za svobodu od toho, dejme tomu, začátku dvacátého století, od těch velkých změn první světové války, a skončíme tím rokem 1989, kdy jsme skutečně naplnili ty obrovské touhy a sny miliónů a miliónů našich předků, který se nasazovaly pro to, co my dneska žijeme. My jsme liberální demokracie, a to liberální znamená, že nejvyšší hodnotou naší společnosti je svoboda. A Paměť národa sleduje ten veliký příběh a drama boje za svobodu.

VD: Já se ptám i proto, že v dnešní historii je trošku trend jít do nějaké každodennosti. Máte pocit, že ti pamětníci, kteří nebyli těmi dějinnými, nebyli zataženi do té politické situace, myslíte si, že taky můžou něčím přispět Paměti národa jako instituci, která vypovídá o tom, jaké bylo minulé století?

MK: Ano mohou a přispívají. Ti lidé, které sbíráme, oni mají ten dějinný příběh, ale pak mají také spoustu nedějinných let. A i o nich někdy mají potřebu něco říct, zvlášť když se na ně ptáme. Jak jste prožíval normalizaci? Když se ptáte válečného veterána, tak to byl důchodce, který prožíval svoje starosti, viděl ten svět taky svými očima a tak dále. Někteří byli ve straně. Někteří naopak vzdorovali, že třeba podepsali Chartu, máme takové válečné veterány. Paměť národa není jen svědectvím o velkých heroických činech. Je to obrovská databáze vyprávění tisíců a tisíců lidí, kteří mají o čem vyprávět. Tak bych to řekl, o čem vyprávět. A to, o čem vyprávět? Někdy je jenom nějaký moment, kdy se stali svědky, že kolem jejich domů projely tanky a oni to nějakým způsobem prožili,

jednadvacátý srpen 1968. Nebo jim najednou přišli k domu nějakí lidé s nějakou páskou, RG třeba, Revoluční gardy, a vyvlekli je ven a jejich statek zplundrovali. Či se tam objevili jiní lidé s jinou páskou, lidových milicí, a také jim zabavili koně, zabavili většinu hospodářství, případně nařídili nějaké dodávky. Anebo to byli lidé, kteří jeli na návštěvu k tetě a cestou se zamotali do davu, který je táhl až na národní třídu, a prožili uprostřed davu 17. listopad na Národní třídě. Nebo jenom šli kolem a viděli ty lidi a viděli tam ty mladý lidi, který tam skandovali, a vlastně jim to přišlo třeba strašně dobrý a důležitý. Tak jako mají o čem podat nějaké svědectví. Někomu je potřeba se věnovat víc, někdo vypráví krátký příběh, někoho zachytíme v nemocnici a už jsme přišli pozdě. A jiný je velký vypravěč a jsou to jenom takové historicky. Ale stejně o tom každodenním životě přirozeně každý z nich také vypráví. Nejzajímavější je, a rád se toho v těch příbězích, zvláště v poslední době, dotýkám, tak je dětství. Lidé si dělali ohýnky, setkávali se se svými vrstevníky, žili ve skautských oddílech. Často jsou to Sokolové. A nějak mi přijde důležitý se dotknout toho, že každý máme nějaké sny a touhy a plány a ony se potom naplňují úplně jinak, než si třeba člověk představuje.

VD: Z mojí analýzy pořadu vyplynulo, že zhruba 60 procent dílů je buď o jednom muži nebo skupině mužů, zhruba 20 procent je o mužích i ženách a zhruba 20 procent o ženě či ženách. Myslíte, že to odpovídá skutečnosti a historii minulého století psali spíše muži?

MK: To mě opravdu nikdy nenapadlo. Já se přiznám, že mě to baví, ta vaše analýza je strašně zajímavá. Adam ani já jsme se o tom nikdy ani nebavili, ani mě to nenapadlo takhle zkoumat století. Mě musí ten příběh něčím nějak zaujmout, nějak mě potkat. Já opravdu ty příběhy nějak potřebuji potkat. Třeba můj jeden z největších příběhů, který mě zasáhl a přišel mi absolutně výjimečný a jiný, tak je o Květě Bartoňové, Axmanový rozený, která zachránila na konci války nebo těsně po válce zhruba 40 dětí z Vyšné a Nižné Pisané. A máte ale pravdu, že to 20. století skutečně je jinak nahlížený ženami. A něčím je mi sympatičtější. Ty příběhy žen, vybavuju si opravdu spoustu z těch starých dam, které vyprávěly, tak jsou většinou v něčem hlubší, jako hlouběji prožívané. Já to nechci zobecňovat, protože je to opravdu hrozně těžký, ale když nad tím přemýšlím, tak mám pocit, že ženy opravdu usilují mnohem víc o... Já to nechci nijak... Ony podávají velmi často snahu o velikou oběť, vybavuje se mi Jitka Malíková, Věra Citerbergová. Jak se jmenuje, Matějčková, Matějčíčková, ta má takový poselství. Ludia, milujte sa. Většina těch dam řekne na závěr to hlavní poselství, že nejdůležitější je opravdu milovat. Láska,

vztah, blízkost k druhým, nemluví o tom vlastenectví, nemluví o tom, jak musíme bránit svobodu a tak dále. To samozřejmě ony cítí a chápou a rozumí tomu, ale je to mnohem víc osobnější a často podávají ty příběhy v nějakých jemných detailech, který ty muži přehlíží. Pamatuju si, jak popisuje, jak se tatínek oblékl do uniformy a šel do mobilizace. Ta paní popisovala, jak plakali, jak je najednou někdo opouštěl. Nebo teďka ve vánočních příbězích vypráví, jak byl tatínek zatčen o Vánocích. A ona dlouho a dlouho, těch pět let, co byl zavřenej v kriminále v nějakých Jáchymovských lágrech, tak ona sledovala z okna každý Vánoce, každý Štědrej den, jestli se táta nevrací. A pak jí to zůstalo do teďka, že každý Štědrej den si večer si vzpomene na to dětský trauma, že přišla o tátu o Vánocích. A mám dojem, že to 20. století je opravdu pohledem žen jiné. Upřímně si myslím, že spousta těch mužů by nedokázalo to, co dokázalo, bez té lásky a té blízkosti a té opory. No to je opravdu byly velmi statečný. Já to vidím i na vlastních rodičích. Jako vím, že máma nesla veliké břímě. V podobě obrovský rodiny. Šest dětí nás bylo a táta občas zatčenej Státní bezpečností. Nikdy jsme nevěděli, jak dlouho. Máma nás předtím hodně chránila a sama měla strach, že o nás přijde. Dana Němcová, to jsou, to jsou... Věra Nováková. No, to jsou úžasný příběhy. Já jsem tím vlastně dojatěj někdy víc než těma příběhama bojovníků a velehrdinů no. Ale ne, já to nechci shazovat, protože mezi těma mužema jsou taky úplně neuvěřitelně úžasné příběhy. Ale mimochodem ty zamilované příběhy bývají nejdojemnější. Když si člověk uvědomí, jak ty dějiny a ta určitá povinnost člověka jít bojovat, jak to strašným způsobem zničilo lásku mezi mladými lidmi.

VD: A víte vlastně, jakou mají Příběhy 20. století obecně poslechovost v rozhlase?

MK: Občas jsme dostali nějaký zvěsti. Já nevím, co je dost a co je málo. A ano, občas to sledujeme, občas jsme to sledovali. Ono opravdu záleží na tom, jaký příběh to je a jak je zpracován. Víam, že nějaký Adamovy příběhy byly strašně oblíbený a strašně sdílený. Když to doprovodíme třeba nějakými oznámeními na sítích a ty posty se chytanou, třeba ta paní Axmanová Bartoňová, tak ta měla, já nevím, nějakých 11000 lajků a tisíce sdílení. A myslím, že ten příběh byl opravdu sledovaný. Ale zároveň pro mě to není ten největší... Kdyžby se mě někdo ptal, tak budu vyprávět spousta jiných příběhů, které ve mně zůstávají.

VD: A podobná otázka, jestli víte, jaké pamětnické karty na webu Paměti národa jsou třeba „nejpopulárnější“?

MK: To opravdu nevím a moc to nesledujeme. Fakt je to, že ono hrozně moc záleží na tom, jak se ten příběh zpracuje. Že někteří lidé neumí vyprávět, ale jejich příběh je opravdu strhující. Jiní, jak říkám, mluví jak kniha, ale někdy to připadá, že si to ten člověk upravuje. No, opravdu to nesledujeme.

VD: Paměť národa je jedna z největších oral history sbírek. Co vy vnímáte pod pojmem oral history? Je to jenom pojmenování aktu, kdy vypráví pamětník a vy to zaznamenáváte?

MK: Ano, primárně. Tenhle pojem orální historie, tak je ústně podávané svědectví, historické svědectví. A to se může ale chápat opravdu mnohem širším způsobem. Pod to se schovává novinářská dokumentaristika, vědecká práce, ale potom i antropologická a sociologická studie, ověřování dat a tak dál. A pak jsou tam i archivní disciplíny, že máte třeba soubor písemností a je potřeba k tomu dodat osobní příběh, tak se dohledávají lidé. A pak jsou samozřejmě studentské práce. Také spousta studentů pochopila, že své diplomové práce je dobré také doplnit nějakou orálněhistorickou částí. Viděl jsem spoustu moc pěkných prací. Takže takhle obecně se to dá vnímat a myslím, že to je správnější. Ale jak jsem říkal už, tenhle pojem nechávám historikům a badatelům a vědcům, ke kterým se necpu.

VD: Já se ptám, protože s tím pojmem operujete třeba v etickém kodexu. Když se vlastně podíváme na tu teda akademickou orální historii českou, v čem se vlastně váš přístup liší jako od nich? Víte o něčem konkrétním, třeba že by vašemu přístupu něco vyčítali?

MK: Už ne. Myslím, že ty spory, které kdysi byly, tak byly úplně zbytečně vyhrocené, a my se potkáváme. Mimochodem většina studentů zase jde potom k nám, ne jeden z nich vyprávěl různé příhody. Ale my je velice rádi přijímáme, protože to jsou lidé, kteří to opravdu chtějí dělat. Chtějí se setkávat se starými lidmi a zaznamenávat jejich vyprávění. V tomhle se nelišíme a dnes v Paměti národa si skutečně můžete stanovit nějaké téma, které orálněhistoricky nebo dokumentaristicky tou naší metodou zpracováváte.

VD: Mě napadá třeba jeden rozdíl, který jsem tak nějak zaznamenal v jednom vašem rozhovoru, kde jste říkal, že vy někdy necháváte pamětníka vzpomínat u stolu s jinými rodinnými příslušníky, což, tuším, orální historici říkají, že by nemělo být. Ale to mě teď jen napadlo. Platí, že děláte rozhovor třeba s někým, kdo sedí u stolu, nevím, s

manželkou? A nevnímáte to jako problém, že to například zkreslí nějak tu jeho výpověď?

MK: Ano, může, záleží na okolnostech. A záleží, koho natáčíte. Ve chvíli, kdy tam máte agenta Státní bezpečnosti a chcete, aby vyprávěl o těch věcech, které jsou temné a týkají se třeba rodiny, pak je velice nevhodné, aby tam pochopitelně někdo z té rodiny byl. Máte-li válečného veterána, to byl třeba případ Jaromíra Kutka, kterého jsem opravdu našel na poli, kde byl u traktorů, tak jsem tam za ním zašel. Věděl jsem, že tam bydlí. To byl statek někde v Podmořanech, někde u podmořanska, kde ti lidé tenkrát žili a já jsem, vyloženě jsme dělali, že jsem měl zhruba adresu a zastavoval jsem lidi, kde tady bydlí nějaký pan Kutek, který byl na frontě? Ten člověk ještě, bylo mu třeba pětasedmdesát, a ještě dělal na poli. A ten člověk šel, od bláta byl, sednul si do světnice a zavolal syna a přišla tam manželka. Seděli jsme u jednoho stolu. A tak skutečně vyprávěl a oni byli nadšený a různě občas řekli, a nezapomeň říct tuhle historku, a tohle, jak jsi vyprávěl... Naopak to velmi posouvalo. A když jdeme za někým, tak si také docela dost často popovídáme s někým blízkým, jako na co se zeptat, o čem by mohl vyprávět, na co nezapomenout, na co třeba být citlivej a opatrněj. Některý věci jsou opravdu bolestivý. A také ti lidé někdy vypráví o věcech, které jsou příliš intimní. Já si pamatuju třeba příběh jedné pamětnice, která propašovala hodinky do Osvětimi. Prošla selekcí a jí se tam podařilo ty hodinky dostat. Ona je totiž neměla na ruce, respektive dětem z PNS (*Příběhy našich sousedů, pozn. VD*) vyprávěla, že je měla na ruce v gypsu. No, to by samozřejmě objevili, protože i ten gyps by samozřejmě sundali. Ale ona je měla v pochvě... A to řekla mně, ale dětem to neřekla. Dětem si to vymyslela, kde to měla, protože jí to zaskočilo, že by to dětem takhle měla popsat. Takže ano, jsou věci, které jsou nevhodné říkat před ostatními. Záleží také na tom sběrači, jak je důvěryhodný a jak ten pamětník má taky dobrou náladu. Taky se ti lidé někdy a mají bolesti, tak je to taky něco jiného. A když se setkají dohromady, tak to také může přinést něco dobrého, nebo i něco špatného. Jestli to maj oral historici tak, že to nesmí bejt, tak si myslím, že je to jako... Jako aby se taky nezašpérovali vlastními pravidly, které nesmí porušovat. No tak ne, my to děláme tak, jak to přijde nám vhodné.

VD: Mě napadlo s tím válečným veteránem, jestli by před tím svým vnukem nebo kýmkoliv jiným, jestli by řekl, že někoho na té frontě zastřelil?

MK: No zrovna ten Jaromír Kutek jo, ten tam o tom vyprávěl. Já vám řeknu, že většina,

opravdu většina pamětníků pro Paměť národa vypráví v našem studiu. Nebo jsme opravdu sami, protože se natáčí dlouho. Málokdo vydrží sedět dvě hodiny a poslouchat vyprávění dědy. Tak, já dědo, nám už jsi to říkal, už je to nuda. Většina lidí vydrží jenom chvíli. To je první věc, druhá věc je, když natáčíme ve studiu, tak je tam opravdu takovej velmi intimní tmavými záclonami uzavřenej prostor, a je přenášená pouze tvář sběrače, takže to působí velice, velice intimně. Ale každý ten v uvozovkách orálněhistorický dokumentarista či badatel, pakliže opravdu stojí o to se něco dozvědět, tak občas chodí takzvaně na blind. Přijdete, někde tady jsou lidi, který chci znát. Událost tady u Vráže, kde zabili sedmnáct Němců, to je mezi Berounem a Vráží, je tam takovej kříž u zabitého. Před těma 10 lety to lidi ještě věděli, proč, co se tam stalo. A kdo o tom bude povídat? Ty lidi z toho měli špatné svědomí, protože to dělali jejich rodiče, který jim to třeba vyprávěli nějak jinak. A pak se ukazuje, že historikové to zdokumentovali a popsali jinak, než si to pamatují ty lidi, takže ty se dost uzavírali. Tak já jsem tam obcházel a třeba tři lidi mi najednou řekli spoustu zajímavých věcí. Bylo to na ulici, věnovali mi 10, 15, 20 minut a vyprávěli mi, co tenkrát zažili. Hledal jsem samozřejmě lidi, kterým bylo třeba 80, 90. Dneska je to už nezdokumentované a taky tam kolem se shromažďovali lidi a byla to taková jakoby anketa, ale velice použitelná. A otázkou je, jako jak moc to narušili ti lidé, co přišli poslouchat. Opravdu to záleží. A zároveň je pravda, že pak do protokolu jsem vždycky napsal, že to bylo na ulici ve Vráží, že jsem se ptal těch starejch lidí. Také v té chvíli jsem nemohl mít nějaký souhlas s archivací a tak dále. Zkrátka jako novinář jsem se ptal s mikrofonem, viděli ho, říkal jsem jim, že to chci pro Paměť národa, pro Příběhy 20. století, jestli by mi neřekli. Orální historici, co vystudovali a mají ty pravidla, by řekli, že se to nesmí používat, protože to nebylo podepsané nějakým speciálním souhlasem a nesmí se to archivovat a... no to je nesmysl samozřejmě, to všichni víme, že je to cenné svědectví té události. A ten, kdo se potom jednou bude zabývat touto událostí z května 1945 u Vráže, tak na Paměti národa zaplaťpánbůh najde řadu svědectví.

VD: Vy jste zmínil sběrače Paměti národa. To jsou zaměstnanci Post bellum?

MK: Ne jsou to externisti. Naši redaktoři, kteří sbírají, tak máme jich nějakých 40, 50. Ten počet se různě proměňuje, někteří pracují opravdu častěji, mají víc práce, jiní jednou za půl roku odevzdají hotového zdokumentovaného pamětníka.

VD: Zapsalo se mi jméno Vít Lucuk.

MK: Jojo, Vítek. Tak to je to je mimochodem zajímavější příběh mladého člověka, který tady v Praze po škole, protože tu měl dívku, tak chodil na brigády a nemohl jako vystudovaný historik najít žádnou práci. Tak normálně vzal krumpáč a chodil makat na stavby. A tenkrát stavbyvedoucí Cyril Křepelka, což je můj mnohaletý blízký kamarád, který poslouchá a zná příběhy 20. století a je velký čtenář a velmi vzdělaný člověk, tak si nějak všimnul kluka tam na brigádě u sebe a říkal, člověče, ty, co ty jako děláš? A on vyprávěl, že vystudoval historii, že se zabývá 20. stoletím. A můj kamarád říkal, ty vole, proč tady makáš s lopatou? Ty máš pro Mikuláše natáčet příběhy. On říká, že by hrozně rád, a tak jsme se setkali a je z něho jeden z nejlepších opravdu pravidelných. On je teda i šéf editor, to znamená, že jemu prochází už všechny nahrávky, nebo určitá část těch nahrávek, že on něco přeposlouchá, pročítá ty texty a také stanovuje honoráře. To je jedna jeho část a v druhé části stále natáčí. Odpoutat se od těch příběhů není možný. Takže i já jako ředitel také, hlavně teďka v létě během dovolených, jedu vždycky na pár dnů natáčet. Nechci ztratit kontakt s tou dokumentaristikou.

VD: Je možné popsat, jak vypadá typický sběrač? Nebo je to široká škála lidí?

MK: Jsou to hrozně různí lidé. Máme třeba vynikajícího znalce 20. století, ale je to právě stavbyvedoucí, který čte a zabývá se nějakou specifickou částí 20. století. Takže chodí do práce, ale o víkendech si vezme diktafon nebo jde do našeho studia a natáčí rozhovory. Ale je to výjimečně, třeba jednou za dva tři měsíce. Pak jsou třeba studenti, kteří studují historii nebo žurnalistiku, a objeví se tady. Projdou výběrovým řízením a dostanou nabídku, jestli by chtěli pravidelněji. Tak ti s námi vydrží třeba tři čtyři měsíce. Dostudují, pak zmizí někam do nějaký práce a do nějakých ústavů historických. A pak máme lidi, kteří si opravdu tuhle práci oblíbí. Že se tomu chtějí věnovat a ty tady s námi zůstávají léta. Dělají to skvěle, ale musí se opravdu otáčet. My jsme neziskovka, ty honoráře jsou nízké. Teď zrovna procházíme proměnou, že musíme začít zvedat honoráře. Ale každý sběrač u nás prochází testem vědomostním a pohovorem. To je tak zhruba dva tři dny celkem, kdy se ho vyptáváme a školíme, ukazujeme. On se musí naučit pracovat s databází, uzavírá s náma nějaké smlouvy a pak si zkusí natočit pamětníka. Teď posledních třeba čtyři pět let natáčíme víc na video, v našich mobilních televizních studiích. Teďka zase začínáme trošičku víc podporovat to audio, protože zjišťujeme, že mnoho lidí, které jsme nestihli dostat do studia, jsou v nemocnicích nebo doma. Už nevychází, ale na audio by ještě vyprávěli. A zároveň je to taky levnější. A když potom chcete dělat takovou

investigativnější novinářinu a chcete se do těch témat trochu více ponořit, tak to audio je mnohem přijatelnější než běhat s nějakýma kamerama.

VD: A počet těch opravdu jako aktivních sběračů, že by pracovali opravdu na plný úvazek?

MK: Řekněme tak 10 až 15 jako pravidelně, jako že se tím živí, že ten jejich objem práce se pohybuje mezi 40 a 50 tisíci, tak těch je tak zhruba 10 až 15. Ty ostatní jsou externí, takže tak zhruba třetina je core, takový jádro, a ostatní do těch 50 až 60. Ale opravdu se to proměňuje, občas nabíráme kvůli nějaký... A také mluvím jenom o České republice, máme kolegy na Slovensku. Měli jsme takovou partu na Miami, na Kubě, na Ukrajině.

VD: Jak vypadá to jejich školení a jak dlouho trvá?

MK: Celkově je to několik hodin. Dejme tomu třeba 10 až 15 hodin celkem. A ti lidé prochází jednak výběrovým řízením, to znamená, že je s nimi veden nějaký pohovor. Pak máme tedy testování, dostanou historický test, chceme vědět, jestli ví základy a jestli se pohybují, jsou tam i otázky nějaké technické. Jestli ovládají nějaký zvukový nebo video editor a podobně. No a pak prochází dalším školením týkajícím se toho, jaké my máme zkušenosti s tou metodou, jak to děláme, jak se člověk připravuje na setkání s pamětníkem, jak se pracuje s archivy bezpečnostních složek, jak se dělají rešerše. Hlavně my už taky máme nějakou produkci, která zajišťuje třeba dopravu toho pamětníka do studia. Takže jak vypadá ten proces, když vy si najdete pamětníka, nebo když my máme nějaké pamětníky, které potřebujeme natočit. Jak potom s tou nahrávkou dál pracovat, jak se připravit na další natáčení pamětníka, co je potřeba udělat. Jak se skenujou fotografie, co se nesmí zapomenout. Dáváme podepisovat souhlas pamětníkům, zvlášť když přijde, ale já to osobně nepovažuji za rozhodující, jestli ten příběh patří, nebo nepatří do sbírky Paměti národa. No a pak jsou tam ještě další části, třeba psychologická část. Jednou za čtvrt roku máme takové větší setkání se sběrači a tam máme třeba i zdravotníka. Takže tam přijede doktor a ukazuje nám, co, kdy, kde se může přihodit. Pak máme nějaké povídání o tvůrčím psaní anebo o tom, jak se dál dá pracovat s těmi příběhy. Na co se zaměřit, co si poslechnout. Nejvíce člověk získá samozřejmě praxí, to všichni víme, že žádná škola z vás neudělá novináře.

VD: Na webu Paměti národa stojí, že sběrači jsou honorováni podle dosažených

výsledků. Zajímá mě, co to znamená? Je to množství?

MK: Ano je to tak, že ke každé nahrávce a zdokumentovaného příběhu vzniká i takzvaná kazuistika. Tam uvádíte, kolikrát jste s tím pamětníkem byl, kolik byl váš cest'ák, kolik archivů jste musel k tomu přečíst, jestli jste se sešel s nějakým historikem na toto téma, jestli jste musel přečíst nějakou knihu nebo nějaký paměti, kolik jste toho naskenoval k tomu, jak je dlouhý ten váš v uvozovkách přepis, ten příběh pamětníka, jestli jste to tam ukládal vy na Paměť národa. Také se můžete domluvit s editorem, který to tam za vás nasype. Tak tahle kazuistika v podstatě stanovuje ke každé věci, každá fotografie zdokumentovaná má tam myslím, já nevím, 20 korun nebo tak, děláme takzvané klipy, to musíte vystříhnout nějakou část, přepsat jí tak i to... Potom se to překládá do angličtiny. Takže když jste to všechno udělal vy, tak se váš honorář může pohybovat kolem tak zhruba 5 až 15 tisíci.

VD: Mám tu poznámku, že zájemce musí složit test, který se týká těch dějin a zároveň orální historie. Myslíte, že bych mohl pak nějaký ten test dostat k nahlédnutí?

MK: Jasně.

VD: Zajímá mě, jestli řešíte s těmi uchazeči nějak etickou stránku těch rozhovorů víc do hloubky, jestli třeba s nimi řešíte, co mají dělat, když ten pamětník neříká pravdu, když se to jeho vyprávění oddaluje od nějaké faktografické stránky. Jestli je v tomto ohledu školíte, nebo jestli spoléháte na lidský přístup?

(Mikuláš Kroupa odešel pro vodu, což přerušilo rozhovor za zhruba dvě minuty)

MK: Tak k té vaší důležité otázce. A ta zní, jo, jo. Když se dostaneme do konfliktu s pamětníkem, případně ten člověk vyloženě lže. Stalo se to několikrát, že slyšíte a víte, že to prostě není pravda. Mně osobně se to stalo asi jenom jednou. Zaprvé je důležitý říct, že každý z nás má právo vyprávět svůj život tak, jak uzná za vhodný. A já tady nejsem od toho, abych ho přistihoval a usvědčoval ze lži, takže člověk má být, nebo alespoň já to tak cítím a říkám to všem sběračům, doporučuju to, buďte zdrženliví a dávejte najevo mnohem víc laskavost a zájem o ten příběh, o to vyprávění. A to i o těch místech, který víte, že je asi vhodné dál rozpracovat nějakou otázkou, která není úplně příjemná tomu pamětníkovi. Takže se nebát zeptat se. Ale je rozdíl zeptat se a být agresivní, útočný, ten

způsob je velice citlivý a ten pamětník musí chápat, že nemá proti sobě soudce, kterej ho chce usvědčit, že tady zničil životy jiných. Ale že má proti sobě člověka, který chce slyšet, to, jak to bylo, aspoň z jeho pohledu.

VD: Vy už jste se dotkl té přípravy na rozhovor. Lze popsat rozdíl mezi přípravou na rozhovor s pamětníkem a přípravou na rozhovor klasického novináře nebo publicistického novináře? Je v tom nějaký rozdíl?

MK: Je. Ten novinář, který jde za svým respondentem, má téma, které s ním chce probrat. Je to krátký úsečný rozhovor vedený cíleně k tomu, co je jejich tématem. Já jdu za člověkem, jehož příběh vůbec neznám, i když nějaký rámeček tuším z jeho okolí, z toho, co jsem si našel v archivech. Ale je to vždycky absolutní zlomek, je to jenom malinká část. Já jsem vždycky překvapenej, vždycky jsem tím příběhem okouzlenej, nebo naopak zasaženej nebo zklamanej. To jsem prožil také nejednou. Takže je to opravdu něco jiného. Člověk je také mnohem víc obtěžkán, ten novinář má téma, zpracuje ho, večer odvysílá a je to za váma. A jako kdyby se to nestalo. U nás je to naopak. Vy cítíte, že s tím musíte něco dál udělat a nějak to dál vyprávět a uchovat to. A vlastně zjišťujete, že časem získává ta výpověď na unikátnosti. Celá generace z druhé světové války je pryč, Paměť národa opravdu shromáždila jedinečná svědectví jak z války z front druhé světové války, tak z těch táborů.

VD: Je popsáno psychologicky, že lidská paměť má mnohdy tendenci vyprávět svoji minulost už jako příběh. Že si vzpomínky za sebe konstruuje jako příběh. Chci se zeptat, jestli s tím nějak bojujete, nebo jestli je to věc, kterou řešíte, když nahráváte pamětníky? Že ten člověk už sám sebe prezentuje v příběhu?

MK: To je zajímavý, co říkáte. Ano známe to u svých prarodičů. Já jsem sedával u svojí babičky a tisíckrát mi dokola opakovala asi 10 15 historek. Já jsem je už v podstatě znal a jenom jsem čekal, s kterou přijde. A kdyby přišel za babičkou nějaký člověk, tak ona by těch 15 historek nějakým způsobem pravděpodobně dala dohromady. Ano, tohle dělá lidská paměť. Naším úkolem je vyslechnout i takhle podaný příběh a zároveň se potom umět zeptat. Trochu toto vzpomínkový pásma, který se rozvine, když začnete vyprávět o svém životě, trošičku rozbít. Ale v tom druhém sezení třeba, proto je důležitý a považuju to za důležitý a moc to doporučuju našim sběračům, aby se s tím člověkem vždycky setkali aspoň dvakrát. No a je to jednoduchý. Taková je lidská paměť, má tendenci ošklivý

věci vytěsnit, věci podstatné a důležité si trošičku přizpůsobit. Ale od toho máme archivy, od toho máme také vlastní zvědavost. Tak se člověk má ptát a zajímat se o detaily. Já se rád ptám, a co jste v tom batohu měl, když jste utíkal přes hranice? Já sběračům říkám, nebuďte roboti a nemlčte celou dobu. Neskákejte úplně do řeči, ale ve chvíli, kdy ten člověk trošičku zastaví, tak se zeptejte, nebo si udělejte poznámku a vraťte se k tomu. A máte pravdu, taky někdy záleží na tom, kdo to je.

VD: Na webu píšete, že shromážděním velkého množství osobních vzpomínek vzniká vyjádření jakési kolektivní paměti osob spojených teritoriem, jazykem či státní příslušností. Mě by zajímalo, jak podle vás vypadá paměť našeho národa? A jestli nemáte pocit, že v téhle kolektivní paměti nějací lidé ještě chybí, jestli byste je tam chtěl mít?

MK: Ano, chybí nám generace, která prožila první světovou válku. Tu jsme nestihli, máme jich tam několik. Někteří pocházejí ze sbírky obce legionářské. Myslím, že se jmenuje Alois Vocásek, toho jsem natáčel, tomu bylo asi 107 let. Voják od Zborova, mimochodem také dost kontroverzní. Vstoupil za druhý světový války do Vlajky (*československé nacionalistické hnutí Český národně socialistický tábor — Vlajka, pozn. VD*). Takže jsme jako... já jsem to nevěděl jo a on se o tom vyjadřoval moc nechtěl, ale nějaký svědectví k tomuhle tam má. Ale vy jste se ptal na...

VD: Jak vypadá teda ta paměť našeho národa a jestli tam někdo chybí?

MK: To je strašně složitá a obecná otázka. Já bych vám hrozně rád podal nějaké svědectví. Já můžu jenom říct, že si myslím, že to, co prožil československý národ ve 20. století, jakožto národ jako v tom širším společenském slova smyslu, tak je strašně zraňující a tyhle jizvy, kterými jsme prošli, zanechaly tak hluboké rány, že se nezacelily, že tady vznikly nějaké zauzleniny. Někaké věci, které si také umíme rozdrásat. A pochopitelně Češi o nich rádi mluví, tak to je mnichovská zrada, to je okupace 39, to je Pražské povstání. To jsou ty heroický věci. Tamto byly zrady. Pak to byl rok 48. To je pak samozřejmě odsun Němců. To je strašný téma pro Čechy, který... to se budou ty budoucí generace našich dětí strašně týrat tím, co jsme a jak jsme to... Jestli taky něco nedlužíme těm rodinám, co tady měly majetky a na jejichž prarodičích a rodičích jsme se dopustili opravdu velkého zločinu... Mnozí z nich... byla to kolektivní vina. Já musím zvednout ten telefon. (Mikuláš Kroupa uskutečňuje krátký hovor) Já jenom dopovím todle, to je opravdu zajímavé a důležité téma a vždycky se mě na to někdo ptá, jaká je teda paměť

tohoto národa? Já jsem trošku nešťastnej z týhle otázky. My opravdu máme nějakou kolektivní paměť. My se jako národ vztahujeme k událostem. A všechny ty klíčový a zlomový momenty, to je něco, k čemu každý občan této země má a snad i musí mít nějaký osobní postoj. Ono nás to tvoří jako nějakou identitu. A já říkám, to je všechno strašně důležitý, znát okolnosti a vztahujeme se opravdu vážným způsobem k sedmnáctému listopadu 1989. To je opravdu moment osvobození a my od toho máme odvinout naše přemejšlení nad minulostí a budoucností. Je to skutečně to, kdy jsme byli vyvedeni nebo jsme se dostali z té pouště nebo temnoty do světla. Jsme teďka správci té svobody a naším úkolem je to předat v lepším stavu budoucím generacím. Paměť je taková, jakou si ji dokážeme předávat. Vyprávění příběhů je také předávání nějaké životní zkušenosti, něčeho, co my jsme prožili, takže my budeme vyprávět svým dětem, co jsme prožili a jak jsme se zachovali. Předešlé generace vypráví nám. My jsme tady od toho, abychom to zaznamenali, konfrontovali, identifikovali se s tím, nebo se naopak vymezovali. Ty miliony lidí, který se v tom 20. století dopouštěly třeba loajality vůči totalitním režimům a tak dále, nemají být nositeli nějakýho národního charakteru. Národní charakter tvoříme my, co žijeme a co volíme a jak vstupujeme do veřejného prostoru. A měli bychom si být vědomi a odkazovat se a identifikovat se s těmi, kteří se zachovali statečně. Nemusíme nést hříchy našich rodičů a prarodičů, ani je podle mého soudu nemusíme zatracovat, můžeme k nim zaujmout... Oni prožili svůj příběh, předali nám ho a my máme teďka úkol tu svobodu zachovat.

VD: Jací pamětníci by podle vás měli mluvit za těch 34 let demokracie v České republice? Kdo je dnes podle vás dějinným pamětníkem? A jestli tedy vůbec jsou?

MK: No je to zajímavá a těžká úvaha. Já bych rád ji rozvedl, kdybychom měli trochu víc času, ale řekl bych asi takhle. Byly úvahy, zdali dějiny neskončily rokem 89. My jsme se ocitli ve svobodném prostoru a teď žijeme svoje soukromé životy a naplňujeme je radostí, svými zájmy. Už nás tady nikdo neuzurpuje, už tady nebojujeme za svobodu, svobodu máme. Ukazuje se ale, že tahle úvaha je úplně lichá, protože člověk podle mého soudu žije dějinný příběh, vstupuje-li do toho veřejného prostoru aktivně. To znamená všichni politici žijí a nesou zodpovědnost za tu svobodu. My, co bojujeme za Schieszlovu vilu na Smíchově, vstupujeme do dějin. Sice třeba jen v tom lokálním aspektu, aby ten dům nespadol, nezbourali ho, tak se ho snažíme uhájit. Vstupujeme do dějin, když vezmeme své úspory a pošleme je na pomoc Ukrajině, to je veřejnej čin, úctyhodnej a solidarizující.

Jsme účastníky veřejného dění, když na sociálních sítích něco důležitého uděláme, sdělíme, co povzbudí ke svobodě. Myslím si, že ano, mně se to opravdu všechno slévá do slova svoboda v tom pravém slova smyslu. Jo, to je zajímavý. Půjdu do školy a zeptám se studentů žáků, co to je svoboda podle nich, kdo je svobodný člověk? Skoro nikdy se nedobereme toho, co to vlastně je. Ale já vždycky říkám, heleďte, svobodný člověk nad sebou nemá pána, on sám je pánem svého života, on bere do svých rukou svůj život, on je zodpovědný za svůj život. Otrk nad sebou má pána, ten rozhoduje. A otrk se poddává, může vzdorovat a tak dále. To prožil ve 20. století tenhle národ, tenhle národ dosáhl svobody a naším úkolem je tu svobodu žít. Ne každé je zrozeno pro svobodu, pro spoustu lidí je to jednodušší, vzdát se té svobody a nechat o sobě vládnout, ale propána... Podstatný je se radovat z toho, že žijeme svobodně a že nás nikdo do těch koncentráků nezavírá. Máme pomoci napadené zemi, která je vedle nás. To jsou ti lidé, kteří tvoří dějiny a jednou budou vyprávět. V tom slova smyslu Paměť národa je sama o sobě dějinným účastníkem. Nejenže sbírá vzpomínky, ale také jsme pomohli Ukrajině a řadě ruských disidentů.

VD: Takže i vy jste přece jen dějinný pamětník?

MK: No, tím bych si furt nebyl úplně jistý...